

Бас Ассамблея

Distr.: General
24 қаңтар 2007

Алпыс бірінші сессия
Күн тәртібінің 67 б тармағы
06-50081

Бас Ассамблея қабылдаған Қарар

[Бас комитеттерге берілмейді (A/61/611)]

61/106. Мүмкіншілігі шектеулі адамдардың (мүгедектер) құқықтары туралы конвенция

Бас Ассамблея,

Біріккен Ұлттар Ұйымына барлық мүше және бақылаушы мемлекеттердің қатысуы үшін ашық Арнайы комитет құру туралы қаулы қабылдаған өзінің 2001 жылғы 19 желтоқсандағы 56/168 қарарына *сілтеме жасай отырып*, мүмкіншілігі шектеулі адамдардың (мүгедектердің) құқықтары мен қадір-қасиеттерін көтермелеу және қорғау туралы жан-жақты және бірыңғай халықаралық конвенцияға қатысты ұсыныстарды әлеуметтік даму, адам құқықтары және кемсітпеу саласындағы жұмысқа кешенді көзқарас негізінде және Адам құқықтары жөніндегі комиссия мен Әлеуметтік даму комиссиясының ұсынымдарын ескере отырып қарау үшін,

сол сияқты өзінің бұрынғы тиісті қарарларына, оның соңғысы 2005 жылғы 23 желтоқсандағы 60/232 қарарына, сондай-ақ Әлеуметтік даму комиссиясы мен Адам құқықтары жөніндегі комиссияның тиісті қарарларына *сілтеме жасай отырып*,

Арнайы комитеттің жұмысына үкіметаралық және ұлттық құқық қорғау мекемелерінің қосқан құнды үлесін *құптай отырып*,

1. Арнайы комитетке Мүмкіншілігі шектеулі адамдардың (мүгедектер) құқықтары туралы конвенцияның жобасын және оған факультативтік хаттаманың жобасын дайындағаны үшін *ризашылық білдіреді*;

2. осы қарарға қоса берілген Мүмкіншілігі шектеулі адамдардың (мүгедектер) құқықтары туралы конвенцияны және Конвенцияға факультативтік хаттаманы *қабылдайды*, олар 2007 жылғы 30 наурызда Нью-Йоркте Біріккен Ұлттар Ұйымының Орталық мекемелерінде қол қою үшін ашық болады;

3. Мемлекеттерді Конвенция мен Факультативтік хаттамаға қол қою және ратификациялау туралы мәселені бірінші кезекте қарауға *үндейді* және олар жақын арада күшіне енеді деп үміттенеді;

4. Бас хатшыдан Конвенция мен Факультативтік хаттамаға сәйкес Қатысушы мемлекеттер конференциясы мен Комитеттің функцияларын тиімді орындау үшін,

сондай-ақ Конвенция мен Факультативтік хаттама туралы ақпаратты тарату үшін қажетті қызметкерлер мен үй-жай беруін *сұрайды*;

5. Бас хатшыдан Конвенцияның тиісті ережелерін, ішінара алғанда жөндеу жұмыстарын жүргізген кезде ескере отырып, Біріккен Ұлттар Ұйымы жүйесі объектілері мен қызметінің қол жетімдігін көздейтін стандарттары мен басқару бағдарлары стандарттарының біртіндеп енгізуін *де сұрайды*;

6. Конвенция мен Факультативтік хаттама туралы ақпаратты таратуға және оларды түсінуіне жәрдемдесуге күш салуды Біріккен Ұлттар Ұйымы жүйесі мекемелері мен ұйымдарынан *сұрайды* және үкіметаралық және үкіметтік емес ұйымдарға ұсынады;

7. Бас хатшыдан Бас Ассамблеяға оның алпыс екінші сессиясында Конвенция мен Факультативтік хаттаманың жай-күйі және осы қарардың «Мүмкіншілігі шектеулі адамдардың (мүгедектер) құқықтары туралы конвенция» (бұдан әрі – Мүгедектер құқықтары туралы конвенция) деп аталған тармақша бойынша іске асуы туралы баяндама ұсынуды *сұрайды*.

*76-шы жалпы отырыс,
2006 жылғы 13 желтоқсан*

I қосымша

Мүмкіншілігі шектеулі адамдардың (мүгедектер) құқықтары туралы конвенция

Преамбула

Осы Конвенцияға қатысушы мемлекеттер,

а) Біріккен Ұлттар Ұйымының Жарғысында жарияланған адам отбасының барлық мүшелеріне тән қадір-қасиеті мен құндылығы және олардың тең әрі ажырамас құқықтары бостандықтың, әділдіктің және жалпыға бірдей татулықтың негізі ретінде танылатын принциптерді еске сала отырып,

б) Біріккен Ұлттар Ұйымы Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясында және Адам құқықтары жөніндегі халықаралық пактілерде әрбір адам ешқандай да айырмашылықсыз оларда көрсетілген құқықтар мен бостандықтарға ие деп жариялағанын және бекіткенін тани отырып,

с) адамның барлық құқықтары мен негізгі бостандықтарының жалпыға бірдейлігін, бөлінбестігін, өзара тәуелділігі мен өзара байланыстылығын растай отырып,

д) Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пактіге, Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактіге, Нәсілдік кемсітудің барлық нысандарын жою туралы халықаралық конвенцияға, Әйелдерге қатысты кемсітулердің барлық нысандарын жою туралы конвенцияға, Азаптауларға және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын және ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлеріне қарсы конвенцияға, Баланың құқықтары туралы конвенцияға және Барлық көшіп-қонушы еңбеккерлер мен олардың отбасыларының мүшелерінің құқықтарын қорғау туралы халықаралық конвенцияға сілтеме жасай отырып,

е) мүмкіншілігі шектеулілік (мүгедектік) – бұл эволюцияланатын ұғым екенін, мүгедектіктің денсаулығы бұзылған адамдар мен қоғам өміріне басқалармен бірдей толық әрі тиімді қатысуына кедергі жасайтын қарым-қатынастық және ортаның барьерлері арасындағы өзара іс-қимылдың нәтижесі болып табылатынын *тани отырып*,

ғ) Мүмкіншілігі шектеулі адамдарға (мүгедектерге) қатысты дүниежүзілік іс-қимыл бағдарламасы мен мүмкіншілігі шектеулі адамдар (мүгедектер) үшін тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етудің стандартты ережелеріндегі принциптер мен басқару бағдарларының мүгедектерге тең мүмкіндіктерді әрі қарай қамтамасыз етуге арналған ұлттық, өңірлік және халықаралық деңгейлердегі стратегияларды, жоспарларды, бағдарламалар мен іс-шараларды көтермелеуге, тұжырымдауға және бағалауға ықпал ету көзқарасы тұрғысынан маңыздылығын *тани отырып*,

г) мүгедектік проблемаларын өзекті етудің тұрақты дамудың тиісті стратегиясының құрамдас бөлігі ретіндегі маңыздылығын *атап өте отырып*,

һ) кез келген адамға қатысты мүгедектігі бойынша кемсіту адамның жеке басына тән қадір-қасиеті мен құндылықтарын кемсіту болып табылатынын да *тани отырып*,

і) *әрі қарай* мүгедектердің алуан түрлілігін *тани отырып*,

ж) барлық мүгедектердің, соның ішінде неғұрлым белсенді қолдауға мұқтаж мүгедектердің адам құқықтарын көтермелеу мен қорғаудың қажеттігін *тани отырып*,

к) осы әртүрлі құжаттар мен бастамаларға қарамастан, мүгедектер қоғамдық өмірге тең мүше ретінде қатысу жолында кедергілерге және әлемнің барлық түкпірлерінде Адам құқықтарының бұзылуына тап келіп жататынына *алаңдай отырып*,

л) әрбір елде, әсіресе дамушы елдерде мүгедектер өмірінің жағдайын жақсарту үшін халықаралық ынтымақтастықтың маңыздылығын *тани отырып*,

м) мүгедектердің өздерінің жалпы әл-аухатына және жергілікті қауымдастықтарының әр алуандығына қазіргі құнды және әлеуетті үлестерін және мүгедектердің өздерінің адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын толық іске асыруға, сондай-ақ мүгедектердің толыққанды қатысуына жағдай жасаудың олардың өздерінің қатысуы бар екенін сезінуін нығайтуға және қоғамның адамгершілікті, әлеуметтік және экономикалық дамуы мен кедейлікті жоюда айтарлықтай табысқа жетуге мүмкіндік беретінін *тани отырып*,

н) мүгедектер үшін олардың жеке дербестігі мен өз таңдауын өзі жасау еркіндігін қоса алғандағы тәуелсіздігі маңызды екенін *тани отырып*,

о) мүгедектердің стратегиялар мен бағдарламаларға қатысты, соның ішінде өздеріне тікелей қатысты шешімдер қабылдау процестеріне белсенді тартылу мүмкіндіктері болуға тиіс деп *есептей отырып*,

р) мүгедектердің бетпе-бет кеп жататын нәсілдік белгісі, терісінің түсі, жынысы, тілі, діні, саяси және өзге де көзқарастары, ұлттық, этностық, аборигендік немесе әлеуметтік шығу тегі, мүліктік жағдайы, тууы, жасы немесе басқа да жағдайлары бойынша көп жағдайда немесе шиеленіскен жағдайда кемсітілетін қиын жағдайларына *алаңдай отырып*,

қ) мүгедек әйелдер мен мүгедек қыздар үйде де, үйден тыс жерде де зорлықтың, жарақаттанудың немесе басынудың, немқұрайды немесе менсінбей қараудың, жаман қараудың немесе қанаудың үлкен қатерлеріне көп ұшырайтындарын *мойындай отырып*,

р) мүгедек балалар басқа балалармен тең дәрежеде толық көлемде барлық адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын пайдалануы тиіс екенін *мойындай* және осыған байланысты Бала құқықтары туралы конвенцияға қатысушы мемлекеттердің өздеріне алған міндеттемелерін *естеріне сала отырып*,

s) мүгедектердің адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын толық іске асыруына жәрдемдесу жөніндегі барлық күш-жігерде гендерлік аспектіні ескеру қажеттігін *атап өте отырып*,

t) мүгедектердің көпшілігінің жоқшылық жағдайында өмір сүруі фактісін *атап өте отырып* және осыған байланысты жоқшылықтың мүгедекке теріс ықпал ету проблемасымен айналысудың өткір қажеттілігін *мойындай отырып*,

u) Біріккен Ұлттар Ұйымы Жарғысында баяндалған мақсаттар мен принциптерді толық құрметтеуге және адам құқықтары саласындағы қолданылатын келісім-шарттарды сақтауға негізделген татулық пен қауіпсіздік жағдайы мүгедектерді толық қорғауға, соның ішінде қарулы қақтығыстар мен шетел басқыншылығы кезінде қорғауға арналған қажетті шарт болып табылатынын *назарға ала отырып*,

v) табиғи, әлеуметтік, экономикалық және мәдени айналаның, денсаулық сақтау мен білім берудің, сондай-ақ ақпарат пен байланыстың қолжетімділігінің маңыздылығын *мойындай отырып*, өйткені ол мүгедектерге барлық адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын толыққанды пайдалануға мүмкіндік береді,

w) әрбір жеке адам басқа адамдарға және өзі мүшесі болып табылатын ұжымға қатысты міндеттемеге ие бола отырып, адам құқықтары жөніндегі халықаралық билде танылатын құқықтарды көтермелеу мен сақтауға қол жеткізуге тиіс екенін *назарға ала отырып*,

x) отбасының қоғамның табиғи және негізгі ұясы болып табылатынына және қоғам мен мемлекет тарапынан қорғалуға құқылы екеніне және мүгедектер мен олардың отбасыларының мүшелері қажетті қорғау мен отбасыларға мүгедектер құқықтарын толық және тең пайдалану ісіне үлес қосуға мүмкіндік беретін көмекті алуға тиіс екеніне *сенімді бола отырып*,

y) мүгедектердің құқықтары мен қадір-қасиетін көтермелеу мен қорғау туралы жан-жақты және бірыңғай халықаралық конвенция мүгедектердің терең қолайсыз әлеуметтік жағдайын еңсерудегі және олардың азаматтық, саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени өмірге дамыған елдерде де, дамушы елдерде де тең мүмкіндіктермен қатысуын кеңейтудегі маңызды үлесі болып табылатынына *сенімді бола отырып*,

төмендегілер туралы келісті:

1 бап

Мақсаты

Осы Конвенцияның мақсаты барша мүгедектердің барлық адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын толық және тең дәрежеде іске асыруын көтермелеуде, қорғауда және қамтамасыз етуде, сондай-ақ оларға тән қадір-қасиетті құрметтеуді көтермелеуде. Мүгедектерге әртүрлі кедергілермен өзара іс-қимыл кезінде оларға қоғам өміріне басқалармен тең дәрежеде толық және тиімді қатысуына кедергі жасайтын дене, психикалық, интеллектуалдық немесе сенсорлық кемістігі бар адамдар жатады.

2 бап

Анықтаулар

Осы Конвенцияның мақсаттары үшін: «қарым-қатынас» тілдерді, мәтіндерді, Брайл әліпбиін, тактильді қарым-қатынасты, ірі қаріпті, қолжетімді мультимедиалық құралдарды, баспа материалдарын, аудиоқұралдарды, кәдімгі тілді, оқып берушілерді, сондай-ақ күшейтуші және балама әдістерді, тәсілдерді және қолжетімді

коммуникативтік технологияны қоса алғандағы қарым-қатынас форматтарын пайдалануды қамтиды; «тіл» сөйлесу және ым тілдерін, сөйлейтін емес тілдердің басқа түрлерін қамтиды; «мүгедектік белгісі бойынша кемсіту» мақсаты немесе нәтижесі саяси, экономикалық, әлеуметтік, мәдени, азаматтық немесе кез келген өзге саладағы барлық адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын басқалармен тең дәрежеде тануды, жүзеге асыруды немесе іске асыруды төмендету немесе теріске шығару болып табылатын мүгедектік бойынша кез келген бөлектеуді, есепке алмауды немесе шектеуді білдіреді. Ол кемсitudiң барлық нысандарын, соның ішінде ақылға қонымды бейімдеуден бас тартуды қамтиды; «ақылға қонымды бейімделу» нақты жағдайда қажет болғанда барлық адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын басқалармен тең дәрежеде жүзеге асыруды қамтамасыз ету немесе іске асыру мақсатында мөлшерлес емес немесе ақталмаған салмақ болмайтындай қажетті және сай келетін модификациялар мен түзетулерді енгізуді білдіреді; «әмбебап дизайн» барлық адамдар үшін бейімделудің немесе арнайы дизайнның қажеттілігінсіз пайдалануға барынша мүмкін дәрежеде жарамды етуге арналған заттардың, жағдайлардың, бағдарламалардың және көрсетілетін қызметтердің дизайнын білдіреді. «Әмбебап дизайн» қажет болған жерде мүгедектердің нақты тобына арналған ассистивті құрылғыны есептен шығармайды.

3 бап

Жалпы принциптер

Осы Конвенцияның принциптері:

- a) адамға тән қадір-қасиетті, оның өз таңдауын жасау еркіндігін қоса алғандағы жеке дербестігін және тәуелсіздігін құрметтеу;
- b) кемсітпеу;
- c) қоғамға толық және тиімді тарту және қосу;
- d) мүгедектердің ерекшеліктерін құрметтеу және оларды адами алуан түрліліктің компоненті және адамзаттың бір бөлшегі ретінде қабылдау;
- e) мүмкіндіктер теңдігі;
- f) қолжетімдік;
- g) еркектер мен әйелдердің теңдігі;
- h) мүгедек балалардың даму қабілеттерін құрметтеу және мүгедек балалардың өз жеке қасиетін сақтау құқықтарын құрметтеу.

4 бап

Жалпы міндеттемелер

1. Қатысушы мемлекеттер барша мүгедектердің барлық адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын мүгедектік белгісі бойынша ешқандай да кемсітусіз толық жүзеге асыруын қамтамасыз етуге және көтермелеуге міндеттенеді. Осы мақсатта қатысушы мемлекеттер:

- a) осы Конвенцияда танылатын құқықтарды іске асыру үшін барлық тиісті заңнамалық, әкімшілік және өзге де шараларды қабылдауға;
- b) мүгедектерге қатысты кемсітуші болып табылатын қолданылып жүрген заңдарды, қаулыларды, дәстүрлер мен ұстанымдарды өзгерту немесе жою үшін барлық тиісті, соның ішінде заңнамалық шешімдерді қабылдауға;
- c) барлық стратегиялар мен бағдарламаларда мүгедектердің адам құқықтарының қорғалуы мен көтермеленуін ескеруге;

d) осы Конвенцияға сәйкес келмейтін кез келген іс-әрекеттен және әдістерден өзін-өзін тоқтатуға және мемлекеттік органдар мен мекемелердің осы Конвенцияға сәйкес іс-қимыл жасауын қамтамасыз етуге;

e) кез келген адам, ұйым немесе жеке кәсіпорын тарапынан болатын мүгедектік белгісі бойынша кемсітуді жоюдың барлық тиісті шараларын қабылдауға;

f) мүгедектің нақты қажеттілігіне ыңғайластыру барынша аз бейімделу мен шығынды талап ететіндей тауарлардың, қызмет көрсетулердің, құрал-жабдықтар мен әмбебап дизайн объектілерінің (осы Конвенцияның 2-бабында анықталатын) зерттеу және конструкторлық әзірлемелерін жүргізуге немесе көтермелеуге, олардың қолда болуына және пайдаланылуына жағдай жасау, сондай-ақ стандарттар мен басқару бағдарларын жасау кезіндегі әмбебап дизайн идеясын ілгерілетуге;

g) зерттеу және конструкторлық әзірлемелер жүргізуге немесе көтермелеуге, сондай-ақ қымбат емес технологияларға бірінші кезекте көңіл бөле отырып ақпараттық-коммуникациялық технологияларды, мобильділігін жеңілдететін құралдарды, мүгедектерге сай келетін құрылғылар мен ассистивті технологияларды қоса алғандағы жаңа технологиялардың болуына және пайдаланылуына жағдай жасауға;

h) мүгедектерге мобильділікті жеңілдететін құралдар, құрылғылар мен ассистивті технологиялар, соның ішінде жаңа технологиялар, сондай-ақ көмектің басқа түрлері, қосалқы қызметтер және объектілер туралы қол жетімді ақпарат беруге;

i) мамандарға және мүгедектермен жұмыс істейтін адамдарға осы Конвенцияда танылған құқықтарды оқытуды осы құқықтар кепілдік берген көмек және қызмет көрсетулерді жетілдіру үшін көтермелеуге міндеттенеді.

2. Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтарға қатысты әрбір қатысушы мемлекет ондағы ресурстарды барынша іске қоса отырып, ал қажет болған жағдайда халықаралық ынтымақтастықты пайдалана отырып, осы Конвенциядағы тұжырымдалған халықаралық құқықтарға сәйкес тікелей қолданылатын міндеттемелерге нұқсан келтірмей, осы құқықтарды толық жүзеге асыруға біртіндеп қол жеткізуге арналған шараларды қабылдауға міндеттенеді.

3. Осы Конвенцияны іске асыруға бағытталған заңнаманы және стратегияны әзірлеу әрі пайдалану кезінде және мүгедектерге қатысты мәселелер бойынша шешімдер қабылдаудың басқа процестері шеңберінде қатысушы мемлекеттер мүгедектермен, мүгедек балалармен тығыз консультация жасайды және олардың өкілді ұйымдары арқылы оларды белсенді тартады.

4. Осы Конвенциядағы ештеңе де мүгедектердің құқықтарын жүзеге асыруға көп дәрежеде жағдай жасайтын және қатысушы мемлекеттің заңдарындағы немесе осы мемлекеттегі қолданылатын халықаралық құқық нормаларындағы қандай да бір ережені қозғамайды. Қандай да бір осы Конвенцияға қатысушы мемлекетте танылатын немесе қолданылатын қандай да бір адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын заңның, конвенцияның, ережелердің немесе әдет-ғұрыптардың күшімен, осы Конвенцияда мұндай құқықтар немесе бостандықтар танылмайды немесе мұнда олар аз дәрежеде танылады деген сылтаумен ешқандай шектеуге немесе төмендетуге жол берілмейді.

5. Осы Конвенцияның ережелері федеративтік мемлекеттердің барлық бөліктерінде қандай да бір шектеусіз және алып тастаусыз қолданылады.

5 бап**Теңдік және кемсітпеу**

1. Қатысушы мемлекеттер барлық адамдар заң алдында және заң бойынша тең екенін, заңның тең қорғауына және оны ешқандай кемсітусіз тең қолдануға құқылы екенін таниды.

2. Қатысушы мемлекеттер мүгедектік белгісі бойынша кез келген кемсітуге тыйым салады және мүгедектерді кез келген негіздегі кемсітуден тең және тиімді құқықтық қорғауға кепілдік береді.

3. Қатысушы мемлекеттер теңдікті көтермелеу және кемсітуді жою үшін ақылға қонымды бейімделуді қамтамасыз етуге арналған барлық тиісті қадамдарды жасайды.

4. Мүгедектердің іс жүзіндегі теңдігін жеделдету немесе қол жеткізу үшін қажет нақты шаралар осы Конвенцияның мағынасы бойынша кемсіту болып саналмайды.

6 бап**Мүгедек әйелдер**

1. Қатысушы мемлекеттер мүгедек әйелдердің және мүгедек қыздардың көптеген кемсітуге ұшырайтынын мойындайды және осыған байланысты олардың барлық адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын толық және тең іске асыруын қамтамасыз ету үшін шаралар қабылдайды.

2. Қатысушы мемлекеттер әйелдердің жан-жақты дамуын, жағдайының жақсаруын және құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейтуді қамтамасыз ету үшін, олардың осы Конвенцияда бекітілген адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын іске асыруына немесе жүзеге асыруына кепілдік беру үшін барлық тиісті шараларды қабылдайды.

7 бап**Мүгедек балалар**

1. Қатысушы мемлекеттер мүгедек балалардың барлық адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын басқа балалармен тең дәрежеде толық іске асыру үшін барлық қажетті шараларды қабылдайды.

2. Мүгедек балаларға қатысты барлық іс-қимылдарда бірінші кезекте баланың жоғарғы мүдделеріне көңіл бөлінеді.

3. Қатысушы мемлекеттер мүгедек балалардың оларды қозғайтын барлық мәселелер бойынша өздерінің басқа балалармен тең дәрежеде олардың жастары мен кәмелеттілігіне сәйкес келетін тиісті салмаққа ие болатын көзқарастарын еркін білдіру және осы құқықты жүзеге асыруға мүгедектігі мен жасына сәйкес келетін көмек алуға құқығы болуын қамтамасыз етеді.

8 бап**Ағарту-тәрбие жұмысы**

1. Қатысушы мемлекеттер:

а) жалпы қоғамның, соның ішінде отбасы деңгейінде мүгедектік мәселелерінде ағартылуын көтеру және мүгедектердің құқықтары мен қадір-қасиеттерін құрметтеу сезімін нығайту;

b) қоғам өмірінің барлық салаларындағы мүгедектерге қатысты, соның ішінде жынысы мен жасы негізіндегі стереотиптермен, ырымдармен және зиянды ғұрыптармен күрес жүргізу;

c) мүгедектердің әлеуеті мен үлестерін насихаттау үшін тез арада, тиімді және тиісті шаралар қабылдауға міндеттенеді.

2. Осы мақсатта қабылданатын шаралар мыналарды қамтиды:

a) тиімді қоғамдық-ағарту науқанын өрістету және жүргізу, ол мыналарға арналуға тиіс:

i) мүгедектер құқықтарын қабылдауға тәрбиелеу;

ii) мүгедектер туралы оң түсініктерді және оларды қоғамның неғұрлым терең түсінуін көтермелеу;

iii) мүгедектердің дағдыларын, қадір-қасиеттерін және қабілеттерін, сондай-ақ олардың жұмыс орны мен еңбек нарығындағы үлесін тануға жәрдемдесу;

b) білім беру жүйесінің барлық деңгейлерінде, соның ішінде ерте жастан бастап барлық балаларды мүгедектер құқықтарына құрметпен қарауды тәрбиелеу;

c) барлық бұқаралық ақпарат органдарын мүгедектерді осы Конвенцияның мақсатына сәйкес келетіндей етіп бейнелеуге шақыру;

d) мүгедектер мен олардың құқықтарына арналған тәрбиелік-таныстыру бағдарламаларын ілгерілету.

9 бап

Қол жетімдік

1. Мүгедектерге тәуелсіз өмір салтын жүргізу және өмірдің барлық аспектілеріне жан-жақты қатысу мүмкіндігін беру үшін қатысушы мемлекеттер мүгедектердің басқалармен тең дәрежеде табиғи айналасына, көлікке, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мен жүйелерді қоса алғандағы ақпарат пен байланысқа, сондай-ақ қалалық және ауылдық аудандарда халық үшін ашық немесе көрсетілетін басқа да объектілер қызметін көрсетулерге қол жеткізуін қамтамасыз ету үшін тиісті шаралар қабылдайды. Бұл шаралар қол жеткізуге кедергі жасайтын тосқауылдар мен барьерлерді анықтау және жоюды қамтиды, ішінара алғанда:

a) мектептерді, тұрғын үйлерді, медициналық мекемелер мен жұмыс орындарын қоса алғандағы ғимараттарға, жолдарға, көлік пен басқа да ішкі және сыртқы объектілерге;

b) ақпараттық, коммуникациялық және электрондық қызметтер мен шұғыл қызметтерді қоса алғандағы басқа да қызметтерге қатысты.

2. Қатысушы мемлекеттер:

a) халық үшін ашық немесе көрсетілетін объектілер мен қызмет көрсетулердің қол жетімдігін көздейтін ең төменгі стандарттары мен басқару бағдарларын әзірлеу, оларды қолданысқа енгізу және олардың сақталуын бақылау;

b) халық үшін ашық немесе көрсетілетін объектілер мен қызмет көрсетулерді ұсынатын жеке кәсіпорындардың мүгедектер үшін қол жетімді болуының барлық аспектілерін ескеруін қамтамасыз ету;

c) барлық тартылған жақтар үшін мүгедектер ұшырасатын қол жетімдік проблемалары жөнінде нұсқаулық ұйымдастыру;

d) халық үшін ашық ғимараттар мен басқа да объектілерді Брайль әліпбиімен жазылған және жеңіл әрі түсінікті түрдегі таңбалармен жабдықтау;

e) халық үшін ашық ғимараттар мен басқа да объектілерге қол жеткізуді жеңілдету үшін көмекшілер мен делдалдардың, соның ішінде жол серіктердің, оқып берушілердің және кәсіби сурдоаудармашылардың әртүрлі қызмет көрсету түрлерін ұсыну;

f) мүгедектерге олардың ақпаратқа қол жеткізуін қамтамасыз ететін көмек пен қолдау көрсетудің басқа да тиісті нысандарын дамыту;

g) мүгедектердің жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мен жүйелерге, соның ішінде Интернетке қол жеткізуін көтермелеу;

h) бастапқыдан қол жетімді ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мен жүйелерді жобалауды, әзірлеуді, өндіруді және таратуды осы технологиялар мен жүйелердің қол жетімдігіне ең аз шығынмен қол жеткізілетіндей етіп көтермелеу үшін тиісті шараларды қабылдайды.

10 бап

Өмір сүру құқығы

Қатысушы мемлекеттер әрбір адамның бөлінбес өмір сүру құқығын тағы растайды және мүгедектердің оны басқалармен тең дәрежеде тиімді іске асыруы үшін қажетті барлық шараларды қабылдайды.

11 бап

Қатерлі жағдайлар мен төтенше гуманитарлық жағдайлар

Қатысушы мемлекеттер халықаралық құқық бойынша, соның ішінде халықаралық гуманитарлық құқық пен адам құқықтарының халықаралық құқығы бойынша өз міндеттемелеріне сәйкес мүгедектерді қатерлі жағдайларда, соның ішінде қарулы қақтығыстарда, төтенше гуманитарлық және табиғи апат жағдайларында қорғау әрі қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін қажетті барлық шараларды қабылдайды.

12 бап

Заң алдындағы теңдік

1. Қатысушы мемлекеттер әрбір мүгедектер қай жерде болмасын тең құқықтық қорғауға құқылы екенін растайды.

2. Қатысушы мемлекеттер мүгедектердің өмірдің барлық аспектілерінде басқалармен тең құқыққабилетті екенін таниды.

3. Қатысушы мемлекеттер мүгедектерге өз құқық қабілеттерін жүзеге асыруы кезінде талап етілуі мүмкін қолдауға қол жеткізуді ұсыну үшін тиісті шараларды қабылдайды.

4. Қатысушы мемлекеттер құқық қабілетін жүзеге асырумен байланысты барлық шаралардың адам құқықтарының халықаралық құқығына сәйкес теріс пайдалануды болдырмаудың тиісті және тиімді кепілдіктерін көздеуін қамтамасыз етеді. Мұндай кепілдіктер құқық қабілетін жүзеге асырумен байланысты шаралардың адамның құқықтарын, ерік-жігерін және қалауын құрметтеуге бағытталуын, мүдделер қақтығысынан және қолайсыз ықпал етуінен еркін болуын, осы адамның жағдайларымен мөлшерлес болуын және соған бейімделуін, барынша аз мерзім ішінде қолданылуын және білікті, тәуелсіз және алаламайтын органның немесе сот инстанциясының жүйелі тексеру жүргізуін қамтамасыз етуге тиіс. Бұл кепілдіктер

мұндай шаралардың осы адамның құқықтары мен мүдделерін қозғайтын дәрежесіне мөлшерлес болуға тиіс.

5. Осы баптың ережелерін ескере отырып қатысушы мемлекеттер мүгедектердің мүлікке ие болу және мұраға алу, өз қаржы істерін басқару, сондай-ақ банк ссудаларына, ипотекалық несиелерге және несиелендірудің басқа да нысандарына тең қол жеткізуге тең құқығын қамтамасыз ету үшін барлық тиісті және тиімді шараларды қабылдайды және мүгедектердің өз мүліктерінен өз еркімен ажырап қалмауын қамтамасыз етеді.

13 бап

Сот төрелігіне қол жеткізу

1. Қатысушы мемлекеттер мүгедектердің сот төрелігіне басқалармен тең дәрежеде, соның ішінде олардың тергеу кезеңі мен алдын ала іс жүргізудің басқа кезеңдерін қоса алғандағы заңгерлік процестің барлық кезеңдерінде өздерінің тиімді тікелей және жанама қатысушылар, соның ішінде куәгерлер рөлін атқаруын жеңілдететін процессуалдық және жасына сәйкес келетін түзетулерді көздей отырып тиімді қол жеткізуін қамтамасыз етеді.

2. Мүгедектердің сот төрелігіне тиімді қол жеткізуін қамтамасыз етуге жәрдемдесу үшін қатысушы мемлекеттер сот төрелігін жүргізетін салада, соның ішінде полицияда және пенитенциарлық жүйеде жұмыс істейтін адамдарды тиісті дәрежеде оқытуға жағдай жасайды.

14 бап

Еркіндік және жеке басына қол сұғылмаушылық

1. Қатысушы мемлекеттер мүгедектердің басқалармен тең дәрежеде:

a) еркіндік және жеке басына қол сұғылмаушылық құқығын пайдалануын;

b) еркіндігінен заңсыз немесе ерікті түрде ажырамауын және кез келген еркіндігінен айырудың заңға сәйкес болуын, ал мүгедектігінің болуы ешқандай да еркіндігінен айыруға негіз болмауын қамтамасыз етеді.

2. Қатысушы мемлекеттер егер де қандай да бір процедураның негізінде мүгедектер еркіндігінен айырылған жағдайда оларға басқалармен тең дәрежеде адам құқықтарының халықаралық құқығына сәйкес келетін және ақылға қонымды бейімделуді қамтамасыз етуді қоса алғандағы олармен қарым-қатынастың осы Конвенцияның мақсаттары мен принциптеріне сәйкес болуына кепілдіктер берілуін қамтамасыз етеді.

15 бап

Азаптаулардан және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын және қадір-қасиетін қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлерінен еркін болу

1. Ешкімді азаптауға, оған зорлық-зомбылық жасауға, басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын және қадір-қасиетін қорлайтындай жәбір көрсетуге не жазалауға болмайды. Ішінара алғанда, ешбір адамға оның еркін келісімінсіз медициналық немесе ғылыми тәжірибе жасалмауға тиіс.

2. Қатысушы мемлекеттер мүгедектердің басқалармен тең дәрежеде азапталуға немесе қадір-қасиетін қорлайтындай адамгершілікке жатпайтын қатыгездік жолмен жәбірленуге, немесе жазалануға ұшырамауы үшін барлық тиімді заңнамалық, әкімшілік, соттық немесе өзге де шараларды қабылдайды.

16 бап

Қанаудан, зорлықтан және қорлаудан еркіндік

1. Қатысушы мемлекеттер мүгедектерді үйде де, одан тыс жерде де қанаудың, зорлықтың және қорлаудың, соның ішінде гендерлік астары бар аспектілердің барлық түрлерінен қорғау үшін барлық тиісті заңнамалық, әкімшілік, әлеуметтік, ағартушылық және өзге де шараларды қабылдайды.

2. Қатысушы мемлекеттер сол сияқты қанаудың, зорлықтың және қорлаудың барлық түрлерін болдырмау үшін барлық тиісті шараларды, ішінара алғанда мүгедектерге, олардың отбасылары мен мүгедектерді күтіп-баптайтын адамдарға жас-жыныстық ерекшелігін ескеретін көмек пен қолдау көрсетудің қолайлы нысандарын, соның ішінде қанаудан, зорлықтан және қорлаудан қалай аулақ болу, оларды анықтау және олар туралы хабарлау туралы мәселедегі таныстыру және ағарту жолымен қабылдайды.

3. Қатысушы мемлекеттер қанаудың, зорлықтың және қорлаудың барлық түрлерінің көрінісін болдырмауға ұмтыла отырып мүгедектерге қызмет көрсетуге арналған барлық мекемелер мен бағдарламалардың тәуелсіз органдар тарапынан тиімді қадағалауда болуын қамтамасыз етеді.

4. Қатысушы мемлекеттер қанаудың, зорлықтың және қорлаудың кез келген түрінің құрбаны болған мүгедектерді дене, когнитивті және психологиялық қалпына келтіруге, оңалтуға және әлеуметтік реинтеграциялануына, соның ішінде қорғау қызметін ұсыну жолымен жәрдемдесу үшін барлық тиісті шараларды қабылдайды. Мұндай қалпына келтірулер мен реинтеграция тиісті адамның денсаулығының нығаюына, әл-ауқатына, өзін-өзі құрметтеуіне, қадір-қасиеті мен дербестігіне жағдай жасайтындай ахуалда өтеді және жас-жыныстық ерекшеліктеріне байланысты қажеттіліктерді ескере отырып жүзеге асырылады.

5. Қатысушы мемлекеттер мүгедектерге қатысты қанау, зорлық және қорлау оқиғалары анықталуы, тергелуі және тиісті жағдайларда қудалануы үшін тиімді, соның ішінде әйелдер мен балаларға бағдарланған заңнама мен стратегияларды қабылдайды.

17 бап

Жеке тұтастықты қорғау

Әрбір мүгедек оның дене және психикалық тұтастығының басқалармен тең дәрежеде құрметтелуіне құқылы.

18 бап

Еркін жүріп-тұру және азаматтық

1. Қатысушы мемлекеттер мүгедектердің басқалармен тең дәрежеде еркін жүріп-тұру, тұрғылықты жерін еркін тандау және азаматтық алу құқықтарын таниды, соның ішінде мүгедектердің:

a) азаматтық алу және өзгерту құқығының болуын және өз азаматтығынан еркін түрде немесе мүгедектігі себепті айрылып қалмауын;

b) мүгедекті себепті олардың азаматтығын растайтын құжаттар немесе олардың жеке басын куәландыратын басқа да құжаттар алу мүмкіндігінен айырылмауын, мұндай, мысалға, еркін жүріп-тұру құқығын іске асыруды жеңілдету үшін қажет болуы мүмкін көші-қондық құжаттарға ие болуын және оларды пайдалануын немесе тиісті процедураларды пайдалануын;

c) өз елін қоса алғандағы кез келген елді еркін тастап шығу құқығының болуын;

d) өз еліне кіруге құқығынан ерікті түрде немесе мүгедектігі себепті айырылып қалмауын қамтамасыз етеді.

2. Мүгедек балалар туылған бойда тіркеледі және туылған сәтінен бастап есімі болуға және азаматтық алуға, сондай-ақ барынша мүмкін дәрежеде өздерінің ата-аналарын білуге және олардың қамқорлығына ие болуға құқылы.

19 бап

Дербес өмір салты және жергілікті қоғамдастықтарға тартылу

Осы Конвенцияға қатысушы мемлекеттер барлық мүгедектердің басқа адамдармен тең таңдау нұсқаларымен әдеттегі тұрғылықты жерлерде өмір сүруге тең құқықтарын таниды және мүгедектердің осы құқықтарды толық жүзеге асыруына және оларды жергілікті қоғамдастықтарға толықтай тартуға және қосуға жәрдемдесу үшін тиімді және тиісті шараларды қабылдайды, соның ішінде:

a) мүгедектердің басқа адамдармен тең дәрежеде өздерінің тұрғылықты жерлерін, сондай-ақ қай жерде және кіммен бірге тұруды таңдау мүмкіндігінің болуын, қандай да белгілі бір тұрғын үй жағдайында тұруға міндетті болмауын;

b) мүгедектердің әртүрлі үйде, тұратын жерінде көрсетілетін және жергілікті қоғамдастықтағы өмірді қолдау үшін, сондай-ақ жергілікті қоғамдастықтан оқшаулануына немесе сегрегциялануына жол бермеу үшін қажетті дербес көмектерді қоса алғанда жергілікті қоғамдастық базасындағы өзге де қосалқы қызметтерге қол жеткізуін;

c) жалпы халыққа арналған қызметтер мен ұжымдық пайдалану объектілері тең дәрежеде мүгедектер үшін қол жетімді болуын және олардың мұқтаждарына сай болуын қамтамасыз етеді.

20 бап

Жеке мобильділік

Қатысушы мемлекеттер мүгедектердің жеке мобильділігін олардың барынша мүмкін дербестігімен қамтамасыз етуге арналған тиімді шараларды, соның ішінде:

a) мүгедектердің жеке мобильділігіне олардың таңдаған тәсілімен, олар таңдаған уақытта және қол жетімді бағамен жәрдемдесу;

b) мүгедектердің мобильділікті жеңілдететін құралдарға, құрылғыларға, ассистивті технологияларға және көмекшілер мен делдалдардың көмектеріне, соның ішінде қол жетімді бағамен ұсыну есебінен қол жеткізуін жеңілдету;

c) мүгедектерге және олармен жұмыс істейтін кадрларға, мамандарға мобильділік дағдыларына үйрету;

d) мобильділікті жеңілдететін құралдар, құрылғылар және ассистивті технологиялар өндірумен айналысатын кәсіпорындарды мүгедектердің мобильділігінің барлық аспектілерін ескеруге шақыру жолымен қабылдайды.

21 бап

Наным-сенімдері мен көзқарастарын еркін білдіру және ақпаратқа қол жеткізу

Қатысушы мемлекеттер мүгедектердің наным-сенімдері мен көзқарастарын еркін білдіру құқығын, өз таңдауы бойынша осы Конвенцияның 2-бабында анықталатын қарым-қатынастың барлық түрлерін пайдалана отырып, басқалармен тең дәрежеде ақпараттар мен идеяларды іздеу, алу және тарату еркіндігімен қоса пайдалана алуы үшін барлық тиісті шараларды қабылдайды, оған мыналар кіреді:

a) мүгедектерді көпшілікке арналған ақпаратпен қолжетімді форматта және мүгедектің әртүрлі нысандарын ескеретін технологияларды пайдалана отырып, дер кезінде және қосымша ақысыз жабдықтау;

b) ресми қатынастарда: ым тілдерді, Брайль әліпбиін, қарым-қатынастың күшейтуші әрі балама тәсілдерін және мүгедектердің таңдауы бойынша басқа да барлық қол жетімді қарым-қатынас тәсілдерін, әдістері мен нысандарын қабылдау және пайдалануға жәрдемдесу;

c) көпшілікке, соның ішінде Интернет арқылы қызмет көрсететін жеке кәсіпорындарды мүгедектерге қол жетімді және жарамды ақпараттар мен қызмет көрсетуді ұсынуға белсенді шақыру;

d) бұқаралық ақпарат құралдарын, соның ішінде Интернет арқылы ақпарат беретіндерін өз қызметтерін мүгедектер үшін қол жетімді еткізуге шақыру;

e) ым тілдерді пайдалануды тану және көтермелеу.

22 бап

Жеке өмірге қол сұғылмаушылық

1. Тұратын жеріне немесе тұрғын үй жағдайына қарамастан бірде-бір мүгедек оның жеке өмірінің, отбасының, тұрғын үйінің немесе хат жазысуы мен өзге де қарым-қатынас түрлерінің қол сұғылмаушылығына ерікті түрде немесе заңсыз қол сұғылуына не болмаса оның ар-ожданы мен абырой-беделіне заңсыз шабуылдауға ұшыруға тиіс емес. Мүгедектер осындай қол сұғышылықтар мен шабуылдаулардан заңның қорғауына құқылы.

2. Қатысушы мемлекеттер мүгедектердің жеке тұлғасы, денсаулығының күйі және оңалуы туралы мәліметтерін басқалармен тең дәрежеде қорғайды.

23 бап

Үй мен отбасын құрметтеу

1. Қатысушы мемлекеттер некеге, отбасына, әкелікке, ана болуға және басқалармен тең дәрежедегі жеке қатынастарға қатысты барлық мәселелердегі мүгедектерге қатысты кемсітуді жою үшін тиімді және тиісті шараларды қабылдайды, бұл ретте:

а) неке жасына жеткен барлық мүгедектердің некеге тұруға және некелесетіндердің еркін және толық келісімі негізінде отбасын құруға құқықтарының танылуын;

б) мүгедектердің балалардың саны мен олардың туылуы арасындағы интервалдар туралы еркін әрі жауапкершілікпен шешімдер қабылдауға және жасына сәйкес ақпаратпен өрбу жүріс-тұрыстарындағы және отбасын жоспарлау мәселелерінде ағартушылыққа қол жеткізуге құқықтарының танылуын, сондай-ақ оларға осы құқықтарын жүзеге асыруға мүмкіндік беретін құралдардың берілуін;

с) мүгедектердің, соның ішінде балалардың басқалармен тең дәрежеде өздерінің ұрықтылығын сақтауын қамтамасыз етуге тырысады.

2. Қатысушы мемлекеттер мүгедектердің балаларға қамқоршылыққа, қорғаншы болуға, қамқоршы болуға, бала асырап алуға немесе ұлттық заңнамада бар болған жағдайда осыған ұқсас институттарға қатысты құқықтары мен міндеттерін қамтамасыз етеді; барлық жағдайларда да баланың жоғарғы мүдделері бірінші дәрежелі мәнге ие. Қатысушы мемлекеттер мүгедектердің балаларды тәрбиелеу жөніндегі өз міндеттерін орындауына тиісті көмек көрсетеді.

3. Қатысушы мемлекеттер мүгедек балалардың отбасылық өмірге қатысты тең құқығы болуын қамтамасыз етеді. Осы құқықтарды жүзеге асыру және мүгедек балаларды жасыруға, оларды қалдыруға, қарап-күтуден жалтаруға және сегрегациялануына жол бермеу үшін қатысушы мемлекеттер мүгедек балалар мен олардың отбасыларын ең басынан бастап жан-жақты ақпаратпен қамтамасыз етуге, қызмет және қолдау көрсетуге міндеттенеді.

4. Қатысушы мемлекеттер баланың ата-аналарынан олардың еркіне қарсы ажыратылмауын соттың қадағалауындағы органдар қолданыстағы заңдар мен процедураларға сәйкес мұндай ажырату баланың жоғарғы мүддесі үшін қажет деп анықтаған кездегі жағдайдан басқа кездерде қамтамасыз етеді. Бала ешқандай да жағдайда ата-аналарынан баланың өзінің, не болмаса ата-аналарының бірінің немесе екеуінің де мүгедектігі себебі бойынша ажыратылмайды.

5. Қатысушы мемлекеттер жақын туыстары мүгедек балаға күтім жасай алмайтын жағдайда алыстау жақындарын тартудың есебінен, ал ондай мүмкіндік болмаған жағдайда баланың жергілікті қоғамдастықта өмір сүруі үшін отбасылық жағдай жасау есебінен балама күтім жасауға бар күшін салуға міндеттенеді.

24 бап

Білім беру

1. Қатысушы мемлекеттер мүгедектердің білім алуға құқықтарын таниды. Осы құқықтарды кемсітусіз және мүмкіндіктерінің теңдігі негізінде жүзеге асыру мақсатында қатысушы мемлекеттер барлық деңгейлерде инклюзивті білім беруді және өмір бойы оқытуды қамтамасыз етеді, бұл ретте:

а) адами әлеуетін, сондай-ақ қадір-қасиеті мен өзін-өзі құрметтеу сезімдерін толық дамытуға және адам құқықтарын, негізгі бостандықтарын және адами алуан түрлілікті құрметтеуді күшейтуге;

б) мүгедектердің жеке тұлғасын, талантын және шығармашылығын, сондай-ақ олардың ақыл-ой мен дене қабілеттерін толық көлемде дамытуға;

с) мүгедектерге еркін қоғам өміріне тиімді қатысу мүмкіндігін беруге ұмтылады.

2. Бұл құқықты жүзеге асыру кезінде мемлекеттер:

a) мүгедектердің жалпы білім беру жүйесінен, ал мүгедек балалар – тегін және міндетті бастауыш және орта білім беру жүйесінен мүгедектігі себепті шығып қалмауын;

b) мүгедектердің өздерінің тұратын жерлерінде инклюзивті, сапалы әрі тегін бастауыш және орта білім беруге басқалармен тең дәрежеде қол жеткізуін;

c) жеке қажеттіліктерді ескеретін ақылға қонымды құрылғымен қамтамасыз етілуін;

d) мүгедектердің оларды тиімді оқытуды жеңілдету үшін жалпы білім беру жүйесінің ішінде талап етілетін қолдауға ие болуын;

e) білімді игеру мен әлеуметтік дамуға барынша жағдай жасайтын ахуалда, соған сай толық қамту мақсатында жекеше қолдауды ұйымдастыру жөніндегі тиімді шаралар қабылдануын қамтамасыз етеді.

3. Қатысушы мемлекеттер мүгедектерге олардың білім беру процесіне толық әрі тең және жергілікті қоғамдастық мүшелері ретінде қатысуын жеңілдету үшін өмірлік және әлеуметтендірілген дағдыларды игеру мүмкіндігін береді.

Қатысушы мемлекеттер бұл бағыттағы тиісті шараларды қабылдайды, соның ішінде:

a) Брайль әліпбиін, балама қаріптерді, қарым-қатынастың күшейтуші және балама әдістерін, тәсілдері мен форматтарын, сондай-ақ бағдарлық және мобильділік дағдыларын игеруге жәрдемдеседі, құрдастары тарапынан қолдау көрсетілуі мен тәлімгерлікке жағдай жасайды;

b) ым тілін игеру мен саңыраулардың өзіндік тілдерін көтермелеуге жәрдемдеседі;

c) соқыр, саңырау немесе соқыр-саңырау адамдарды, соның ішінде балаларды оқыту мүгедек үшін барынша қолайлы тілдің, қарым-қатынас әдістері мен тәсілдерінің көмегімен және білімнің игерілуі мен әлеуметтік дамуға барынша жағдай жасайтын ахуалда өтуін қамтамасыз етеді.

4. Осы құқықты қамтамасыз етуге жәрдемдесу үшін қатысушы мемлекеттер жұмысқа ым тілін және/немесе Брайль әліпбиін білетін мұғалімдерді, соның ішінде мүгедек мұғалімдерді тарту үшін және білім беру жүйесінің барлық деңгейінде жұмыс істейтін мамандар мен қызметкерлерді оқыту үшін титісті шараларды қабылдайды. Мұндай оқыту мүгедектік мәселесіндегі ағартуды және қарым-қатынастың күшейтуші және балама әдістерін, тәсілдерін және форматтарын, мүгедектерге қолдау көрсетуге арналған оқу әдістемелері мен материалдарды пайдалануды қамтиды.

5. Қатысушы мемлекеттер мүгедектердің жалпы жоғарғы білім алуға, кәсіби білім алуына, ересектерге арналған білім алуына және өмір бойы оқуына кемсітусіз әрі басқалармен тең дәрежеде қол жеткізе алуын қамтамасыз етеді. Осы мақсатпен қатысушы мемлекеттер мүгедектердің ақылға қонымды құрылғылармен қамтылуын қамтамасыз етеді.

25 бап **Денсаулық**

Қатысушы мемлекеттер мүгедектердің денсаулықтың мүгедектік белгісі бойынша кемсітілусіз неғұрлым жоғары қол жетімді деңгейіне құқығын таниды. Қатысушы мемлекеттер мүгедектердің денсаулық сақтау саласындағы гендерлік ерекшеліктерін ескеретін қызмет көрсетулерге, соның ішінде денсаулық жағдайы бойынша оңалтуға қол жеткізуін қамтамасыз ету үшін барлық тиісті шараларын қабылдайды. Ішінара алғанда, қатысушы мемлекеттер:

а) мүгедектерге денсаулық сақтау жөніндегі, соның ішінде жыныстық және өрбу денсаулығы саласында және халыққа ұсынылатын мемлекеттік денсаулық сақтау бағдарламалары желісі бойынша тегін немесе қымбат емес қызмет көрсетулер мен бағдарламалардың басқа адамдарға арналғандай жиынтығын, сапасы мен деңгейін қамтамасыз етеді;

б) денсаулық сақтау саласындағы мүгедектерге мүгедектігі себепті тікелей қажет қызмет көрсетуді, соның ішінде ерте диагностиканы, ал қолайлы жағдайларда – мүгедектікті, соның ішінде балалар мен егде адамдар арасында барынша төмендетуге және әрі қарай пайда болуына жол бермеуге арналған түзетулер мен қызмет көрсетулерді ұсынады;

с) денсаулық сақтау саласындағы бұл қызмет көрсетулерді осы адамдардың тікелей тұратын жерлеріне жақын жерден, соның ішінде ауылды жерлерде ұйымдастырады;

д) денсаулық сақтау мамандарының мүгедектерге, соның ішінде еркін және хабардар бола отырып келісу негізінде басқалардың ішінде мемлекеттік және жеке денсаулық сақтауға арналған этикалық стандарттарды оқу және қабылдау есебінен мүгедектердің адам құқықтары, қадір-қасиеті, дербестігі және мұқтаждары туралы хабардар болуын көтеру арқылы басқа адамдарға арналғандай сапада қызмет көрсетуін талап етеді;

е) мүгедектерге қатысты медициналық сақтандыруды және ұлттық құқықта рұқсат етілсе өмірін сақтандыруды ұсынған кезде кемсітуге тыйым салады, оның әділ және ақылға қонымды негізде берілуін қарастырады;

ж) денсаулық сақтаудағы немесе осы саладағы қызмет көрсетудегі не болмаса тамақ немесе сұйықтар алудағы мүгедектігі себепті кемсітетін бас тартуға жол бермейді.

26 бап

Абилитация және оңалту

1. Қатысушы мемлекеттер мүгедектерге барынша тәуелсіздікке, толық дене, ақыл-ой, әлеуметтік және кәсіби қабілеттерге қол жеткізуге әрі сақтауға, өмірдің барлық аспектілеріне толық қосылуы мен тартылуына арналған мүмкіндік беру үшін тиімді және тиісті шараларды, соның ішінде басқа мүгедектердің тарапынан қолдау таба отырып қабылдайды. Осы мақсатта қатысушы мемлекеттер кешенді, әсіресе денсаулық сақтау, жұмыспен қамту, білім беру және әлеуметтік қызмет көрсету саласындағы абилитациялық және оңалту қызметтері мен бағдарламаларын ұйымдастырады, нығайтады және кеңейтеді, бұл қызмет көрсетулер мен бағдарламалардың:

а) мүмкіндігінше ерте жүзеге аса бастауын және жеке адамның мұқтаждары мен күшті жақтарын көпбейінді бағалауға негізделген болуын;

б) жергілікті қоғамдастыққа және өмірдің барлық аспектілеріне тартуға және қосуға жағдай жасауын, ерікті сипатта болуы және мүгедектерге мүмкіндігінше олардың тікелей тұратын жеріне жақын жерде, соның ішінде ауылды аудандарда қол жетімді болуын қамтамасыз етеді.

2. Қатысушы мемлекеттер абилитациялық және оңалту қызметін көрсету саласында жұмыс істейтін мамандар мен қызметкерлерді бастауыш және одан кейінгі оқыту ісін дамытуды көтермелейді.

3. Қатысушы мемлекеттер мүгедектерге арналған абилитация мен оңалтуға қатысты ассистивті құрылғылар мен технологиялардың болуын, білуді және пайдалануды көтермелейді.

27 бап**Еңбек және жұмыспен қамту**

1. Қатысушы мемлекеттер мүгедектердің басқалармен тең дәрежеде еңбек ету құқығын таниды; ол мүгедектің еркін таңдаған немесе оған ерікті түрде келісім берген еңбек, еңбек нарығы мен өндіріс ортасы мүгедектер үшін ашық, инклюзивті және қол жетімді жағдайында өзін-өзі асырау мүмкіндігін алу құқығын қамтиды. Қатысушы мемлекеттер еңбек ету құқығын, соның ішінде еңбек ету кезінде мүгедектік алған адамдардың еңбек ету құқықтарын тиісті шараларды қабылдау, соның ішінде заңнамалық тәртіппен қабылдау жолымен жүзеге асыруды қамтамасыз етеді және көтермелейді, ол шаралар:

a) жұмыспен қамтудың барлық нысандарына, соның ішінде жұмысқа қабылдауға, жалдауға және жұмыспен қамтуға, жұмысын сақтауға, қызметтен өсіруге және қауіпсіз әрі салауатты жұмыс жағдайына қатысты барлық мәселелер бойынша мүгедектік белгісіне орай кемсітуге тыйым салуға;

b) мүгедектердің бірдей мүмкіндіктер мен құндылығы бірдей еңбекке бірдей сыйақы алуға, қауіпсіз және салауатты еңбек жағдайын қоса алғандағы әділ және қолайлы еңбек жағдайына құқықтарын басқалармен тең дәрежеде қорғауға, соның ішінде бопсалаудан қорғауға және шағымдарын қанағаттандыруға;

c) мүгедектердің өздерінің еңбек ету және кәсіподақ құқықтарын басқалармен тең дәрежеде іске асыруын қамтамасыз етуге;

d) мүгедектерге техникалық және кәсіптік бағдарлардың жалпы бағдарламаларына, еңбекпен қамту қызметіне, кәсіптік және үздіксіз оқытуға тиімді қол жеткізу мүмкіндіктерін беруге;

e) еңбек нарығында мүгедектерді жұмыспен қамту мен оларды қызметтен өсіруге арналған мүмкіндіктерді кеңейтуге, сондай-ақ жұмысты іздеуге, алуға, сақтауға және жаңғыртуға көмек көрсетуге;

f) жеке еңбек қызметіне, кәсіпкерлікке, кооперативтерді дамытуға және өзінің ісін ұйымдастыруға арналған мүмкіндіктерді кеңейтуге;

g) мүгедектерді мемлекеттік секторға жалдауға;

h) мүгедектерді жеке секторға жалдауды оң іс-қимылдарды, ынталандыруларды және басқа шараларды қамтуы мүмкін тиісті стратегиялар мен шаралардың көмегімен ынталандыруға;

i) мүгедектерді жұмыс орнының ақылға қонымды құрылғысымен қамтамасыз етуге;

j) мүгедектердің ашық еңбек нарығындағы жағдайда жұмыс тәжірибесін алуын көтермелеуге;

k) мүгедектерге арналған кәсіптік және біліктілік оналту, жұмыс орындарын сақтау және жұмысқа оралу бағдарламаларын көтермелеуге бағытталуға тиіс.

2. Қатысушы мемлекеттер мүгедектердің құлдыққа немесе еріксіз жағдайда ұсталмауын және басқалармен тең дәрежеде мәжбүрлеген немесе міндетті еңбек етуден қорғалуын қамтамасыз етеді.

28 бап**Жеткілікті өмір сүру деңгейі және әлеуметтік қорғау**

1. Қатысушы мемлекеттер мүгедектердің өздері үшін және олардың отбасылары үшін жеткілікті тамақ, киім және тұрғын үйді қамтитын жеткілікті өмір сүру деңгейіне, өмір сүру жағдайын үздіксіз жалғастыруға құқығын таниды және осы құқықты мүгедектік белгісі бойынша кемсітусіз жүзеге асыруды қамтамасыз етуге және көтермелеуге арналған тиісті шараларды қабылдайды.

2. Қатысушы мемлекеттер мүгедектердің әлеуметтік қорғалуға құқығын және осы құқығын мүгедектік белгісі бойынша кемсітусіз пайдалану құқығын таниды және осы құқықты жүзеге асыруды қамтамасыз ету және көтермелеуге арналған тиісті шараларды қабылдайды, оған:

a) мүгедектердің таза су алуға тең қол жеткізуін қамтамасыз етуге, мүгедектікпен байланысты мұқтаждарды қанағаттандыруға арналған тиісті әрі қымбат емес қызмет көрсетулерге, құрылғылар мен басқа да көмектерге қол жеткізуін қамтамасыз ету жөніндегі;

b) мүгедектердің, ішінара алғанда мүгедектігі бар әйелдердің, қыздар мен егде адамдардың әлеуметтік қорғау бағдарламаларына және жоқшылық ауқымын қысқарту бағдарламаларына қол жеткізуін қамтамасыз ету жөніндегі;

c) жоқшылықта өмір сүретін мүгедектер мен олардың отбасыларының мүгедектікпен байланысты тиісті дәрежедегі оқытуды, консультация беруді, қаржылық көмекті және уақытша патронаждық бағып-күтуді қоса алғандағы шығындарды жабу мақсатымен мемлекет тарапынан көрсетілетін көмекке қолдарын жеткізу жөніндегі;

d) мүгедектерге мемлекеттік тұрғын үй бағдарламасына қол жеткізуді қамтамасыз ету жөніндегі;

e) мүгедектердің зейнетақылық жәрдемақы мен бағдарламаларға қол жеткізуі жөніндегі шаралар кіреді.

29 бап**Саяси және қоғамдық өмірге қатысу**

Қатысушы мемлекеттер мүгедектердің саяси құқықтарына және оларды басқалармен тең дәрежеде пайдалану мүмкіндіктеріне кепілдік береді және:

a) мүгедектердің саяси және қоғамдық өмірге тікелей немесе еркін таңдаған өкілдер арқылы басқалармен тең дәрежеде тиімді және жан-жақты қатыса алуын, соның ішінде дауыс беруге және сайлануға құқығы мен мүмкіндігі болуын, ішінара алғанда:

i) дауыс беруге арналған процедуралар, үй-жайлар мен материалдар түсінуге және пайдалануға қолайлы, қол жетімді және жеңіл болуын қамтамасыз ету;

ii) мүгедектердің сайлауда және көпшілік референдумдарда қорықпай жасырын дауыс беруге қатысу және сайлау үшін өз кандидатураларын ұсынуға, лауазымдарды іс жүзінде иеленуге және қолайлы жерде ассистивтік және жаңа технологияларды пайдалануға жәрдемдесе отырып мемлекеттік биліктің барлық деңгейлеріндегі барлық көпшілік функцияларды орындауға құқығын қорғау;

iii) мүгедектердің сайлаушы ретіндегі ерік-жігерін еркін танытуына және осы мақсатта қажет болған жағдайда олардың өздерінің қалауы бойынша қандай да бір адамға дауыс беруге көмектесу туралы өтініштерін қанағаттандыруға кепілдік беру арқылы қамтамасыз етуге;

b) мүгедектердің мемлекеттік істерді басқаруға кемсітусіз және басқалармен тең дәрежеде, тиімді және жан-жақты қатыса алатындай жағдайын жасауға белсенді жәрдемдесуге және олардың:

i) жұмысы елдің мемлекеттік және саяси өмірімен байланысты үкіметтік емес ұйымдар мен бірлестіктерге, соның ішінде саяси партиялардың қызметі мен оны басқаруға қатысуын;

ii) мүгедектердің атынан халықаралық, ұлттық, өңірлік және жергілікті деңгейлерде өкілдік ету үшін мүгедектер ұйымын құру және оларға кіруді қоса алғандағы мемлекет істеріне араласуын көтермелей отырып міндеттенеді.

30 бап

Мәдени өмірге, бос уақыты мен демалысын өткізуге және спортпен шұғылдануға қатысу

1. Қатысушы мемлекеттер мүгедектердің басқалармен тең дәрежеде мәдени өмірге қатысуына құқығын таниды және мүгедектердің:

a) мәдениет туындыларына қол жетімді форматта қол жеткізуін;

b) қол жетімді форматтағы теледидар бағдарламаларына, фильмдерге, театрға және басқа да мәдени іс-шараларға қол жеткізуін;

c) театрлар, мұражайлар, кинотеатрлар, кітапханалар және туристік қызмет көрсетулер сияқты мәдени іс-шаралар немесе қызмет көрсетулер орындарына қолдарын жеткізуін, сондай-ақ ұлттық мәдени маңызы бар ескерткіштер мен нысандарға барынша мүмкін дәрежеде қол жеткізуін қамтамасыз ету үшін барлық тиісті шараларды қабылдайды.

2. Қатысушы мемлекеттер мүгедектерге тек олардың өз игілігі үшін ғана емес, барша қоғамның баюы үшін өздерінің шығармашалық, көркемсурет және зияткерлік әлеуетін дамыту және пайдалану мүмкіндіктерін беруге арналған тиісті шараларды қабылдайды.

3. Қатысушы мемлекеттер халықаралық құқыққа сәйкес зияткерлік меншік құқығын қорғау туралы заңдардың мүгедектердің мәдениет туындыларына қол жеткізуіне жөнсіз немесе кемсітуші тосқауыл болмауын қамтамасыз ету үшін барлық тиісті шараларды қабылдайды.

4. Мүгедектердің басқалармен тең дәрежеде олардың ерекше мәдени және тілдік өзіндік болмысының, ым тілдері мен саңыраулар мәдениетінің танылуына және қолдауға ие болуына құқы бар.

5. Мүгедектерге басқалармен тең дәрежеде бос уақыты мен демалысын өткізуге, спорттық іс-шараларға қатысу мүмкіндігін беру үшін қатысушы мемлекеттер:

a) мүгедектердің барлық деңгейлердегі жалпыбейінді спорттық іс-шараларға барынша толық қатысуын көтермелеу және насихаттау үшін;

b) мүгедектердің мүгедектерге арналған спорттық және бос уақытын өткізу іс-шараларын ұйымдастыруға мүмкіндігі болуын қамтамасыз ету, оларды дамыту және оларға қатысуы үшін және осыған байланысты басқалармен тең дәрежеде тиісті оқыту, дайындық және ресурстар ұсынылуына жәрдемдесу үшін;

c) мүгедектердің спорттық, рекреациялық және туристік нысандарға қол жеткізуін қамтамасыз ету үшін;

d) мүгедек балалардың басқа балалармен тең дәрежеде ойындарға, бос уақыты мен демалысын өткізуге және спорттық іс-шараларға, соның ішінде мектеп жүйесі шеңберіндегі іс-шараларға қатысуға қол жеткізуін қамтамасыз ету үшін;

е) мүгедектердің бос уақытты, туризмді, демалысты және спорттық іс-шараларды ұйымдастырумен айналысатындардың қызмет көрсетулеріне қол жеткізуін қамтамасыз ету үшін тиісті шаралар қабылдайды.

31 бап

Статистика және мәліметтер жинау

1. Қатысушы мемлекеттер осы Конвенцияны орындау мақсатында стратегиялар әзірлеп, іске асыруға мүмкіндік беретін статистикалық және зерттеу мәліметтерін қоса алғандағы тиісті ақпараттар жинауға міндеттенеді. Бұл ақпаратты жинау және сақтау процесі кезінде:

а) мүгедектердің жеке өмірінің құпиялылығы мен қол сұғылмаушылығын қамтамасыз ету үшін заңгерлік белгіленген кепілдіктердің, соның ішінде мәліметтерді қорғау туралы заңнаманың;

б) статистикалық мәліметтерді жинау мен пайдалану кезінде адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын қорғауға қатысты халықаралық танылған нормалардың, сондай-ақ этикалық принциптердің сақталуы тиіс.

2. Осы бапқа сәйкес жиналған ақпарат тиісті жолмен дезагрегацияланады және қатысушы мемлекеттердің осы Конвенция бойынша өз міндеттемелерін қалай орындап жатқанын бағалауға жәрдемдесу үшін, сондай-ақ мүгедектердің өздерінің құқықтарын іске асыруы кезінде кездесетін кедергілерді айқындау мен жою үшін пайдаланылады.

3. Қатысушы мемлекеттер осы статистикалық мәліметтерді таратқаны үшін өздеріне жауапкершілік алады және олардың мүгедектер мен басқа адамдар үшін қол жетімді болуын қамтамасыз етеді.

32 бап

Халықаралық ынтымақтастық

1. Қатысушы мемлекеттер осы Конвенцияның мақсаттары мен міндеттерін жүзеге асыру жөніндегі ұлттық күш-жігерді қолдай отырып халықаралық ынтымақтастық пен оны көтермелеудің маңыздылығын таниды және мемлекетаралық желі бойынша, ал ақылға қонымды жерінде – тиісті халықаралық және өңірлік ұйымдармен және азаматтық қоғаммен, ішінара алғанда мүгедектер ұйымдарымен әріптестікпен осыған байланысты тиісті және тиімді шараларды қабылдайды. Мұндай шаралар ішінара алғанда:

а) халықаралық ынтымақтастықтың, соның ішінде халықаралық даму бағдарламаларының мүгедектерді қамтуын және оларға қол жетімді болуын қамтамасыз етуді;

б) жеңілдетуді және қолда бар мүмкіндіктерді нығайтуды қолдауды, соның ішінде өзара ақпарат, тәжірибе, бағдарламалар мен озық жасалымдар алмасу жолымен;

с) зерттеу саласындағы ынтымақтастық пен ғылыми-техникалық білімге қол жеткізуді;

д) ақылға қонымды жерде техникалық-экономикалық көмекті, соның ішінде қол жетімді және ассистивті технологияларға қол жеткізуді жеңілдету жолымен және оларды өзара алмасу жолымен, сондай-ақ технологиялар беру арқылы көмектесуді қамтуы мүмкін.

2. Осы баптың ережелері әрбір қатысушы мемлекеттің осы Конвенцияға сәйкес өз міндеттерін орындауына әсер етпейді.

33 бап**Ұлттық іске асыру және мониторинг**

1. Қатысушы мемлекеттер өздерінің ұйымдық құрылуына сәйкес үкіметте осы Конвенцияны іске асырумен байланысты мәселелерге жетекшілік ететін бір немесе бірнеше инстанцияларды тағайындайды және әртүрлі секторлар мен әртүрлі деңгейлердегі тиісті жұмысқа жәрдемдесу үшін тиісті жолмен үкіметте үйлестіру механизмін құру немесе тағайындау мүмкіндігін зерделейді.

2. Қатысушы мемлекеттер өздерінің құқықтық және әкімшілік құрылуына сәйкес өзінде ақылға қонымды жерде осы Конвенцияның орындалуын көтермелеуге, қорғауға және мониторингтеуге арналған бір немесе бірнеше тәуелсіз механизмдерді қамтитын құрылымды қолдайды, нығайтады, тағайындайды немесе құрады. Мұндай механизмді тағайындаған немесе құрған кезде қатысушы мемлекеттер адам құқықтарын қорғаумен және көтермелеумен айналысатын ұлттық мекемелердің мәртебесі мен қызмет етуіне қатысты принциптерді назарға алады.

3. Азаматтық қоғам, ішінара алғанда мүгедектер мен олардың атынан өкілдік ететін ұйымдар толық көлемде қадағалау процесіне тартылады және оған қатысады.

34 бап**Мүгедектер құқықтары жөніндегі комитет**

1. Мүгедектер құқықтары жөніндегі комитет құрылады (әрі қарай – «Комитет» деп аталады), ол төмендегі көзделген функцияларды орындайды.

2. Осы Конвенцияның күшіне енуі сәтінде Комитет он екі сарапшыдан тұрады. Конвенцияның тағы да алпыс рет ратификациялануынан немесе оған қосылуынан кейін Комитеттің мүшелік құрамы алты адамға артады, ең көп саны – он сегіз мүшеге жетеді.

3. Комитет мүшелері жеке адам ретінде әрекет етеді және жоғары моральдық сапаға және осы Конвенция қамтитын саладағы танылған біліктілігі мен тәжірибеге ие болады. Өз кандидатураларын ұсынар кезде қатысушы мемлекеттерге осы Конвенцияның 4-бабының 3 тармағында тұжырымдалған ережені тиісті дәрежеде ескеру ұсынылады.

4. Комитет мүшелерін қатысушы мемлекеттер сайлайды, бұл ретте әділ географиялық бөлініске, өркениеттің әртүрлі нысандарының өкілділігіне және негізгі құқықтық жүйелеріне, жыныстардың теңдестірілген өкілділігіне және сарапшы мүгедектердің қатысуына көңіл бөлінеді.

5. Комитет мүшелері қатысушы мемлекеттер конференциясының отырысында қатысушы мемлекеттердің өз азаматтары ішінен ұсынған кандидаттары тізімінен жасырын дауыс беру арқылы сайланады. Қатысушы мемлекеттердің үштен екісі кворум құрайтын бұл отырыстарда дауыс беруге келген және қатысқан қатысушы мемлекеттер өкілдерінің барынша көп дауысын және абсолюттік көпшілігін алған кандидаттар Комитет құрамына сайланған болып табылады.

6. Ең алғашқы сайлау осы Конвенция күшіне енген күннен бастап алты айдан кешіктірілмей өткізіледі. Әрбір сайлау өтегін күнге дейін кем дегенде төрт ай бұрын Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы қатысушы мемлекеттерге хат жолдап, екі айдың ішінде кандидатура беруді ұсынады. Сосын Бас хатшы осылайша ұсынылған кандидаттардың оларды ұсынған қатысушы мемлекеттерін көрсете отырып әліпбилік ретпен тізімін жасайды және оны осы Конвенцияға қатысушы мемлекеттерге жібереді.

7. Комитет мүшелері төрт жылдық мерзімге сайланады. Олар тек бір ғана қайта сайлануға құқылы. Алайда бірінші сайлауда сайланатын алты мүшенің өкілеттік мерзімі екі жылдық мерзімнен кейін аяқталады; бұл алты мүшенің аттары бірінші сайлаудан кейін отырысқа төрағалық етушінің жеребесі бойынша кешіктірілмей анықталады, ол туралы осы баптың 5 тармағында айтылған.

8. Комитеттің қосымша алты мүшесін сайлау осы баптың тиісті ережелерімен реттелетін әдеттегі сайлауға орайластырылады.

9. Егер де Комитеттің қандай да бір мүшесі қайтыс болса немесе отставкаға кетсе, не болмаса өзінің міндеттерін қандай да бір өзге себептермен әрі қарай орындай алмайтынын хабарласа, онда бұл мүшенің кандидатурасын ұсынған қатысушы мемлекет өкілеттіліктің қалған мерзіміне біліктілікке ие және осы баптың тиісті ережелерінде көзделген талаптарға сай келетін басқа сарапшыны тағайындайды.

10. Комитет өз процедуралар ережесін белгілейді.

11. Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы Комитеттің осы Конвенцияға сәйкес өз функцияларын тиімді іске асыру үшін қажетті қызметкерлер мен материалдық қаражаттар береді және оның алғашқы мәжілісін шақырады.

12. Осы Конвенцияға сәйкес құрылған Комитеттің мүшелері Біріккен Ұлттар Ұйымының қаражатынан Комитеттің міндеттерінің маңыздылығын ескере отырып Ассамблея белгілейтін тәртіппен және шарттармен Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы бекітетін сыйақы алады.

13. Комитет мүшелері Біріккен Ұлттар Ұйымы істері бойынша іс-сапарларда Конвенцияның Біріккен Ұлттардың артықшылықтары мен иммунитеттері туралы тиісті бөлімдерінде бекітілген сарапшылардың жеңілдіктеріне, артықшылықтарына және иммунитеттеріне құқылы.

35 бап

Қатысушы мемлекеттердің баяндамалары

1. Әрбір қатысушы мемлекет Комитетке Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы арқылы олардың осы Конвенция бойынша өз міндеттемелерін іске асыру үшін қабылданған шаралар туралы және тиісті қатысушы мемлекет үшін осы Конвенцияның күшіне енген күнінен бастап екі жылдың ішінде осы тұрғыда қол жеткізілген прогресс туралы жан-жақты баяндама ұсынады.

2. Кейін қатысушы мемлекеттер келесі баяндамаларды төрт жылда бір реттен аз емес, сондай-ақ Комитет сұраған кезде ұсынып отырады.

3. Комитет баяндамалардың мазмұнын анықтайтын басшылық принциптерін белгілейді.

4. Комитетке алғашқы жан-жақты баяндаманы ұсынған қатысушы мемлекетке өзінің кейінгі баяндамаларында бұрындары берген ақпараттарды қайталаудың қажеттігі жоқ. Қатысушы мемлекеттерге Комитетке баяндамаларды дайындауды ашық және транспарентті процесс етуді ойластыру және осы Конвенцияның 4-бабының 3 тармағында тұжырымдалған ережені тиісті дәрежеде ескеру ұсынылады.

5. Баяндамаларда осы Конвенция бойынша міндеттемелердің орындалу дәрежесіне ықпал ететін факторлары мен қиындықтар көрсетілуі мүмкін.

36 бап**Баяндамаларды қарау**

1. Комитет әрбір баяндаманы қарайды, ол бойынша ақылға қонымды болып көрінетін ұсыныстар мен жалпы ұсынымдар жасайды, оларды тиісті қатысушы мемлекеттерге жібереді. Қатысушы мемлекет жауап ретінде Комитетке өз қалауы бойынша кез келген ақпаратты жібере алады. Комитет қатысушы мемлекеттерден осы Конвенцияны жүзеге асыруға қатысы бар қосымша ақпарат сұратып ала алады.

2. Қатысушы мемлекет баяндама ұсынуды айтарлықтай кешіктірген кезде Комитет тиісті қатысушы мемлекетті егер де осы хабардар етуден кейінгі үш айдың ішінде тиісті баяндама ұсынылмаса, осы Конвенцияның бұл қатысушы мемлекетте іске асырылуы туралы мәселені Комитеттегі қолда бар ақиқат ақпараттың негізінде қарау талап етілетіндігі туралы хабардар ете алады. Комитет тиісті қатысушы мемлекетке мұндай қарастыруға қатысуды ұсынады. Егер де қатысушы мемлекет жауап ретінде тиісті баяндама ұсынса, онда осы баптың 1 тармағының ережелері қолданылады.

3. Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы баяндамаларды барлық қатысушы мемлекеттердің қарауына жібереді.

4. Қатысушы мемлекеттер өз елінде жұртшылық үшін өз баяндамаларына кең жол ашады, осы баяндамаларға қатысты ұсыныстармен және жалпы ұсынымдармен танысуды жеңілдетеді.

5. Комитет мұны орынды деп санаған жағдайда қатысушы мемлекеттердің баяндамаларын Біріккен Ұлттар Ұйымының мамандандырылған мекемелеріне, қорларына және бағдарламаларына, сондай-ақ басқа да құзырлы органдарға олардың онда айтылатын техникалық консультация немесе көмек туралы өтінішке не болмаса соңғысындағы қажеттілікке нұсқауға назар аударуы үшін Комитеттің осы өтініштер немесе нұсқаулар бойынша ескертулері мен ұсынымдарымен бірге (егер де ондайлар болса) жібереді.

37 бап**Қатысушы мемлекеттер мен Комитет арасындағы ынтымақтастық**

1. Әрбір қатысушы мемлекет Комитетпен ынтымақтастықта болады және оның мүшелеріне олардың өз міндеттерін орындауына жәрдемдеседі.

2. Комитет өзінің қатысушы мемлекеттермен қарым-қатынастарында осы Конвенцияны іске асыру, соның ішінде халықаралық ынтымақтастықтың көмегімен іске асыру жөніндегі ұлттық мүмкіндіктерді өсірудің жолдары мен құралдарын тиісті дәрежеде ескереді.

38 бап**Комитеттің басқа органдармен қарым-қатынасы**

Осы Конвенцияның іске асуына жәрдемдесу және оның қамтитын саласындағы халықаралық ынтымақтастықты көтермелеу үшін:

а) Біріккен Ұлттар Ұйымының мамандандырылған мекемелері мен басқа да ұйымдары олардың мандаттарына кіретін осы Конвенцияның мұндай ережелерін іске асыру туралы мәселені қарау кезінде өкілдік алуға құқылы болады. Комитет орынды санаған жағдайда ол мамандандырылған мекемелерге және басқа да құзырлы органдарға Конвенцияны олардың тиісті мандаттарына кіретін салаларда іске асыруға

қатысты сараптамалық қорытынды беруді ұсына алады. Комитет Біріккен Ұлттар Ұйымының мамандандырылған мекемелері мен басқа да ұйымдарына Конвенцияның олардың қызмет ету саласына жататын салалалардағы іске асуы туралы баяндама беруді ұсына алады;

b) Комитет өз мандатын орындау кезінде, олардың тиісті баяндама беру басшылық принциптеріндегі, сондай-ақ олар шығаратын ұсыныстар мен жалпы ұсынымдардағы келісушілікті қамтамасыз ету және олардың өз функцияларын іске асыруы кезіндегі қайталау мен параллелизмді болдырмау үшін, орынды болған жағдайда, адам құқықтары жөніндегі халықаралық келісім-шарттардың күшімен құрылған басқа тиісті органдардан, мекемелерден консультация алады.

39 бап

Комитет баяндамасы

Комитет екі жылда бір рет Бас Ассамблея мен Экономикалық және Әлеуметтік Кеңеске өз қызметі туралы баяндама ұсынады және қатысушы мемлекеттерден алған баяндамалар мен ақпараттарды қарауға негізделген ұсыныстар мен жалпы ұсынымдар шығара алады. Мұндай ұсыныстар мен жалпы ұсынымдар қатысушы мемлекеттердің түсініктемелерімен бірге (егер ондайлар бар болса) Комитеттің баяндамасына енгізіледі.

40 бап

Қатысушы мемлекеттер конференциясы

1. Қатысушы мемлекеттер осы Конвенцияны іске асыруға қатысты кез келген мәселені қарау үшін Қатысушы мемлекеттердің конференциясына жүйелі түрде жиналып тұрады.

2. Осы Конвенция күшіне енгеннен кейін алты айдан кешіктірілмей Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы Қатысушы мемлекеттердің конференциясын шақырады. Келесі кеңестерді Бас хатшы екі жылда бір рет шақырады немесе Қатысушы мемлекеттер конференциясының шешімі бойынша шақырылады.

41 бап

Депозитарий

Осы Конвенцияның депозитарийі Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы болып табылады.

42 бап

Қол қою

Осы Конвенция барлық мемлекеттер мен өңірлік интеграциялар ұйымдарының қол қоюы үшін Нью-Йоркте Біріккен Ұлттар Ұйымының Орталық мекемелерінде 2007 жылғы 30 наурыздан бастап ашық.

43 бап**Міндеттілікке келісу**

Осы Конвенцияны оған қол қойған мемлекеттер ратификациялауға және оған қол қойған өңірлік интеграция ұйымдары ресми растауы тиіс. Ол осы Конвенцияға қол қоймаған кез келген мемлекеттің немесе өңірлік интеграция ұйымының қосылуы үшін ашық.

Статья 44**Өңірлік интеграция ұйымдары**

1. «Өңірлік интеграция ұйымы» белгілі бір өңірдің егемен елдері құрған, оған мүше мемлекеттер осы Конвенциямен реттелетін мәселелерге қатысты құзырлар берген ұйымды білдіреді. Мұндай ұйымдар ресми растау немесе қосылу туралы өз құжаттарында осы Конвенциямен реттелетін мәселелерге қатысты өз құзыретінің көлемін көрсетеді. Соңынан олар депозитарийді өздерінің құзыретінің көлеміндегі кез келген елеулі өзгерістер туралы хабардар етеді.

2. Осы Конвенциядағы «қатысушы мемлекеттерге» сілтемелер мұндай ұйымдарға олардың құзыреті шегінде қатысты болады.

3. Осы Конвенцияның 45-бабының 1 тармағы мен 47-бабының 2 және 3 тармақтарының мақсаттары үшін өңірлік интеграция ұйымы сақтауға берген бірде-бір құжат есептелмейді.

4. Өңірлік интеграция ұйымдары олардың құзырына жататын мәселелерде Қатысушы мемлекеттер конференциясындағы өздерінің олардың осы Конвенцияға қатысушы болып табылатын мүше мемлекеттерінің санына тең дауыс санымен дауыс беру құқығын пайдалана алады. Егер де мүше мемлекеттерінің бірі өз құқығын іске асырса, онда мұндай ұйым өзінің дауыс беру құқығын іске асырмайды және керісінше.

45 бап**Күшіне енуі**

1. Осы Конвенция жиырмасыншы ратификациялық грамотаны немесе қосылу туралы құжатты сақтауға бергеннен кейінгі отызыншы күні күшіне енеді.

2. Мұндай жиырмасыншы құжатты сақтауға бергеннен кейін осы Конвенцияны ратификациялаушы, оны ресми растаушы немесе оған қосылушы әрбір мемлекет немесе өңірлік интеграция ұйымы үшін Конвенция олардың өздерінің осындай құжатын сақтауға бергеннен кейінгі отызыншы күні күшіне енеді.

46 бап**Ескертпелер**

1. Осы Конвенцияның объектісі мен мақсатына сай келмейтін ескертпелерге жол берілмейді.

2. Ескертпелер кез келген уақытта алынып тасталуы мүмкін.

47 бап**Түзетулер**

1. Кез келген қатысушы мемлекет осы Конвенцияға түзетулер ұсынып, оны Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысына бере алады. Бас хатшы ұсынылған кез

келген түзетулерді қатысушы мемлекеттерге олардың осы ұсыныстарды қарау және олар бойынша шешімдер қабылдау үшін қатысушы мемлекеттердің конференциясын шақыруды қалайтын-қаламайтындығы туралы хабардар етуін сұрай отырып хабарлайды. Мұндай хабарлаудан кейінгі төрт айдың ішінде қатысушы мемлекеттердің үштен бірінен аз емесі мұндай конференцияны өткізуді жақтаған жағдайда Бас хатшы Біріккен Ұлттар Ұйымының аясында конференция шақырады. Келгендер мен дауыс беруге қатысқан қатысушы мемлекеттердің үштен екісіндей көпшілігімен мақұлданған кез келген түзетуді Бас хатшы бекіту үшін Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясына, сосын қабылдау үшін барлық қатысушы мемлекеттерге жібереді.

2. Осы баптың 1 тармағына сәйкес мақұлданған және бекітілген түзету сақтауға берілген қабылдау туралы құжаттар саны осы түзетуді мақұлдау күніндегі қатысушы мемлекеттер санының үштен екісіне жеткен кезден кейінгі отызыншы күні күшіне енеді. Соңынан түзету кез келген қатысушы мемлекет үшін оның қабылдау туралы құжатын сақтауға тапсырғаннан кейінгі отызыншы күні күшіне енеді.

3. Егер де Қатысушы мемлекеттер конференциясы консенсуспен тиісті шешімді қабылдаса, осы баптың 1 тармағына сәйкес мақұлданған және бекітілген, тек 34, 38, 39 және 40 баптарға жататын түзету барлық қатысушы мемлекеттер үшін сақтауға берілген қабылдау туралы құжаттар саны осы түзетуді мақұлдау күніндегі қатысушы мемлекеттер санының үштен екісіне жеткен кезден кейінгі отызыншы күні күшіне енеді.

48 бап **Күшін жою**

Қатысушы мемлекет Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысын жазбаша хабардар ету арқылы осы Конвенцияның күшін жоя алады. Күшін жою Бас хатшының мұндай хабарламаны алған күнінен кейін бір жылдан соң күшіне енеді.

49 бап **Қолжетімді формат**

Осы Конвенция мәтінінің қол жетімді форматта болуы қамтамасыз етілуге тиіс.

50 бап **Біркелкі мәтіндер**

Осы Конвенцияның мәтіндері ағылшын, араб, испан, қытай, орыс және француз тілдерінде тең біркелкі болып табылады.

ОСЫНЫ КУӘЛАНДЫРУ ҮШІН төменде қол қойған уәкілетті өкілдер, тиісті үкіметтері берген уәкілеттіктерімен тиісті тәртіппен осы Конвенцияға қол қойды.

II қосымша

Мүмкіншілігі шектеулі адамдардың (мүгедектердің) құқықтары туралы конвенцияға Факультативтік хаттама

Осы хаттамаға қатысушы мемлекеттер төмендегілер туралы келісті:

1 бап

1. Осы Хаттамаға қатысушы мемлекет («қатысушы мемлекет») Мүгедектер құқықтары жөніндегі комитеттің («Комитет») оның юрисдикциясында болып табылатын, осы қатысушы мемлекеттің немесе оның атынан Конвенция ережелерін бұзудың құрбаны болып табылатынын мәлімдеген адамдардың немесе адамдар тобының хабарламаларын қабылдау және қарау құзіретін таниды .

2. Егер де хабарлама осы Хаттаманың қатысушысы болып табылмайтын қатысушы мемлекетке қатысты болса, оны Комитет қабылдамайды.

2 бап

Комитет мына жағдайларда хабарламаны қолайсыз деп санайды:

- a) хабарлама анонимді болып табылса;
- b) хабарлама мұндай хабарламалар беру құқығын өрескел пайдалану болып табылса немесе Конвенцияның ережелеріне үйлеспейтін болса;
- c) Комитет дәл сол мәселені қараған болса, не болмаса халықаралық айқындау немесе реттеудің басқа процедурасы шеңберінде қаралған болса немесе қаралып жатса;
- d) қолда бар ішкі қорғау құралдары түгел таусылмаса. Қорғау құралдарын пайдалану себепсіз созылса немесе пәрменді нәтиже әкеле қоюы екі талай болса, бұл ереже қолданылмайды;
- e) ол анық негізделмеген немесе жеткіліксіз дәйектелген болып табылса;
- f) хабарламаның негізі болып табылатын фактілер осы Хаттаманың тиісті қатысушы мемлекеті үшін осы Хаттама күшіне енгенге дейін орын алған болса және де бұл фактілер аталған күннен кейін де жалғаспаған болса.

3 бап

Осы Хаттаманың 2-бабының ережелерін ескере отырып, Комитет оған берілген кез келген хабарламаларды құпия түрде қатысушы мемлекеттің назарына жеткізеді. Алты айдың ішінде хабардар болған мемлекет Комитетке мәселені немесе осы мемлекеттің қолдануы мүмкін болған қорғаныс құралын (егер ондай болса) нақтылай отырып жазбаша түсініктеме немесе мәлімдеме береді.

4 бап

1. Хабарламаны алу мен мәнісі бойынша анықтама шығару аралығындағы кез келген сәтте Комитет тиісті қатысушы мемлекетке тез арада қарау үшін осы қатысушы мемлекеттің болады деп күтілетін заң бұзушылықтың құрбанына немесе құрбандарына болуы мүмкін орны толмас залал келтіруді болдырмау үшін қажет болуы мүмкін уақытша шаралар қабылдауы туралы өтініш жібере алады.

2. Комитет осы баптың 1 тармағына сәйкес өзінің дискрециялық құқығын іске асырған кезде, бұл оның хабарламаның мәнісі бойынша оларға қолайлылығына қатысты шешім қабылдады дегенді білдірмейді.

5 бап

Осы Хаттамаға сәйкес хабарламаларды қарау кезінде Комитет жабық отырыс өткізеді. Хабарламаны зерделеп болған соң Комитет тиісті қатысушы мемлекет пен мәлімдеушіге өз ұсыныстары мен ұсынымдарын (егер де ондайлар бар болса) жібереді.

6 бап

1. Егер Комитет қатысушы мемлекеттің Конвенцияда бекітілген құқықтарды елеулі немесе жүйелі түрде бұзғанын көрсететін ақиқат ақпарат алса, онда ол сол қатысушы мемлекетке осы ақпаратты зерделеуде ынтымақтасуды және осы мақсатпен тиісті ақпарат бойынша ескертулер беруді ұсынады.

2. Қатысушы мемлекеттер беруі мүмкін кез келген ескертулерді, сондай-ақ онда бар кез келген басқа ақиқат ақпаратты ескере отырып Комитет өзінің бір немесе бірнеше мүшелеріне тексеру жүргізуді және Комитетке шұғыл баяндама ұсынуды тапсыра алады. Қажет жағдайда және қатысушы мемлекеттің келісімімен тексеру оның аумағына кіруді қамтуы мүмкін.

3. Мұндай тексерудің нәтижелерін зерделеп болған соң, Комитет бұл нәтижелерді кез келген түсініктемелерімен және ұсынымдарымен қосып қатысушы мемлекетке жолдайды.

4. Комитет жіберген нәтижелерді, түсініктемелер мен ұсынымдарды алғаннан кейінгі алты айдың ішінде қатысушы мемлекет оған өз ескертулерін ұсынады.

5. Мұндай тексеру құпия түрде жүргізіледі, және де процестің барлық кезеңдерінде қатысушы мемлекетке ынтымақтастық туралы өтініш жасау ұйғарылады.

7 бап

1. Комитет тиісті қатысушы мемлекетке Конвенцияның 35-бабында көзделген кез келген шаралар туралы мәліметті осы Хаттаманың 6-бабына сәйкес жүргізілген тергеуге ден қою тәртібімен өз баяндамасына енгізуді ұсына алады.

2. Қажет болған жағдайда Комитет 6-баптың 4 тармағында айтылған алты айлық мерзім аяқталған соң тиісті қатысушы мемлекетке мұндай тексеруге ден қою тәртібімен қабылданған шаралар туралы ақпарат беруін ұсына алады.

8 бап

Әрбір қатысушы мемлекет осы Хаттамаға қол қою, ратификациялау немесе оған қосылу сәтінде 6 және 7 баптарда көзделген Комитеттің құзырын мойындамайтынын мәлімдей алады.

9 бап

Осы Хаттаманың депозитарийі Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы болып табылады.

10 бап

Осы Хаттама Конвенцияға қол қойған мемлекеттер мен өңірлік интеграциялар ұйымдарының қол қоюы үшін Нью-Йоркте Біріккен Ұлттар Ұйымының Орталық мекемелерінде 2007 жылғы 30 наурыздан бастап ашық.

11 бап

Осы Хаттаманы оған қол қойған, Конвенцияны ратификациялаған немесе оған қосылған мемлекеттер ратификациялауға тиіс. Оған қол қойған, Конвенцияны ресми растаған немесе оған қосылған өңірлік интеграция ұйымдары оны ресми растауға тиіс. Ол Конвенцияны ратификациялаған, оны ресми растаған немесе оған қосылған және осы Хаттамаға қол қоймаған кез келген мемлекеттің немесе өңірлік интеграция ұйымының қосылуы үшін ашық.

12 бап

1. «Өңірлік интеграция ұйымы» белгілі бір өңірдің егемен елдері құрған, оған мүше мемлекеттер Конвенциямен және осы Хаттамамен реттелетін мәселелерге қатысты құзырлар берген ұйымды білдіреді. Мұндай ұйымдар ресми растау немесе қосылу туралы өз құжаттарында Конвенциямен және осы Хаттамамен реттелетін мәселелерге қатысты өз құзыретінің көлемін көрсетеді. Соңынан олар депозитарийді өздерінің құзыретінің көлеміндегі кез келген елеулі өзгерістер туралы хабардар етеді.

2. Осы Конвенциядағы «қатысушы мемлекеттерге» сілтемелер мұндай ұйымдарға олардың құзыреті шегінде қатысты болады.

3. Осы Хаттаманың 13-бабының 1 тармағы мен 15-бабының 2 тармағының мақсаттары үшін өңірлік интеграция ұйымы сақтауға берген бірде-бір құжат есептелмейді.

4. Өңірлік интеграция ұйымдары олардың құзырына жататын мәселелерде Қатысушы мемлекеттер конференциясындағы өздерінің олардың осы Хаттамаға қатысушы болып табылатын мүше мемлекеттерінің санына тең дауыс санымен дауыс беру құқығын пайдалана алады. Егер де мүше мемлекеттерінің бірі өз құқығын іске асырса, онда мұндай ұйым өзінің дауыс беру құқығын іске асырмайды және керісінше.

13 бап

1. Конвенция күшіне енген жағдайда осы Хаттама оныншы ратификациялық грамотаны немесе қосылу туралы құжатты сақтауға бергеннен кейінгі отызыншы күні күшіне енеді.

2. Мұндай оныншы құжатты сақтауға бергеннен кейін осы Хаттаманы ратификациялаушы, оны ресми растаушы немесе оған қосылушы әрбір мемлекет немесе өңірлік интеграция ұйымы үшін Хаттама олардың өздерінің осындай құжатын сақтауға бергеннен кейінгі отызыншы күні күшіне енеді.

14 бап

1. Осы Хаттаманың объектісі мен мақсатына сай келмейтін ескертпелерге жол берілмейді.

2. Ескертпелер кез келген уақытта алынып тасталуы мүмкін.

15 бап

1. Кез келген қатысушы мемлекет осы Хаттамаға түзетулер ұсынып, оны Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысына бере алады. Бас хатшы ұсынылған кез келген түзетулерді қатысушы мемлекеттерге олардың осы ұсыныстарды қарау және олар бойынша шешімдер қабылдау үшін қатысушы мемлекеттердің конференциясын шақыруды қалайтын-қаламайтындығы туралы хабардар етуін сұрай отырып хабарлайды. Мұндай хабарлаудан кейінгі төрт айдың ішінде қатысушы мемлекеттердің үштен бірінен аз емесі мұндай конференцияны өткізуді жақтаған жағдайда Бас хатшы Біріккен Ұлттар Ұйымының аясында кеңес шақырады. Келгендер мен дауыс беруге қатысқан қатысушы мемлекеттердің үштен екісіндей көпшілігімен мақұлданған кез келген түзетуді Бас хатшы бекіту үшін Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясына, сосын қабылдау үшін барлық қатысушы мемлекеттерге жібереді.

2. Осы баптың 1 тармағына сәйкес мақұлданған және бекітілген түзету сақтауға берілген қабылдау туралы құжаттар саны осы түзетуді мақұлдау күніндегі қатысушы мемлекеттер санының үштен екісіне жеткен кезден кейінгі отызыншы күні күшіне енеді. Соңынан түзету кез келген қатысушы мемлекет үшін оның қабылдау туралы құжатын сақтауға тапсырғаннан кейінгі отызыншы күні күшіне енеді. Түзету оны қабылдаған қатысушы мемлекеттер үшін ғана міндетті болып табылады.

16 бап

Қатысушы мемлекет Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысын жазбаша хабардар ету арқылы осы Хаттаманың күшін жоя алады. Күшін жою Бас хатшының мұндай хабарламаны алған күнінен кейін бір жылдан соң күшіне енеді.

17 бап

Осы Хаттама мәтінінің қол жетімді форматтарда болуы қамтамасыз етілуге тиіс.

18 бап

Осы Хаттаманың мәтіні ағылшын, араб, испан, қытай, орыс және француз тілдерінде тең біркелкі болып табылады.

ОСЫНЫ КУӘЛАНДЫРУ ҮШІН төменде қол қойған уәкілетті өкілдер, тиісті үкіметтері берген уәкілеттіктерімен тиісті тәртіппен осы Хаттамаға қол қойды.